

Fiecare la locul lui

Comparată cu abundența literatură dedicată relațiilor mame-fiice, aceea consacrată legăturilor între fii și tați seamănă cu o rudă săracă. De ce o asemenea inegalitate în privința interesului acordat, de ce această nedreptate? Fără îndoială, un prim motiv ar fi marea dificultate resimțită de bărbați, din cauza pudorii sau a fricii de a se pierde în labirinturile interiorității lor, de a vorbi despre ei, de a se destăinui. Bărbații preferă mai degrabă să acționeze decât să-și exprime emoțiile, în timp ce femeile simt întotdeauna o oarecare plăcere să vorbească, mai ales între ele, împărtășind fără rușine și fără complexe meandrele intimității lor.

Potrivit Talmudului, atunci când Sfântul (binecuvântat fie El) a împărțit cele zece porții ale vorbirii din înaltul Cerului, femeile au reușit să pună mâna pe nouă dintre ele. În cazul bărbaților, există un blocaj al vorbirii, deci această supapă de siguranță lipsește, ceea ce le agravează vulnerabilitatea psihologică. În rândul lor, rata sinuciderilor „reușite“, dacă putem spune așa, la fel și aceea a tulburărilor grave de personalitate (psihoze, perversiuni) și mai ales a afecțiunilor psihosomatice sunt net superioare

acelora prezente la femei. E greu, așadar, dată fiind raritatea confidențelor masculine, să scrii sau să povestești despre tați și fii, care, în ciuda aparențelor, își păstrează sentimentele secrete. Acestui prim handicap psihologic i se adaugă un al doilea, de ordin cultural, legat de desacralizarea figurii paterne în societățile noastre, îndeosebi începând din ultimul secol. Suscitând mai puțin interes, fiii lui Adam au fost astfel detronați de fiicele Evei.

Astăzi, bărbații au tot mai rar ocazia de a juca, așa cum o făceau până nu de mult, rolul eroului sau al capului familiei care asigură, singur și cu mândrie, supraviețuirea tuturor membrilor ei. Pretutindeni, femeile au reușit să ia locul vechiului *pater familias*, obosit, privat de semeția și de superioritatea lui, ba mai rău încă, de utilitatea lui. Privirea, atenția și interesul s-au mutat de la scena patriarhilor la aceea a femeilor cu rol decizional. Trăim o epocă a femininului.

Prin urmare, scriind această carte, am vrut să umplu acest gol și să pun în lumină legăturile inconștiente și profunde țesute între un fiu și tatăl lui, ceea ce îi unește sau îi dezbină, îi apropie sau îi îndepărtează. Care este fundamentul, motorul relației lor? Ce înseamnă un tată bun și care ar fi rolul lui? Cum reușește el să-și crească fiii pentru a-i ajuta să devină adulți, bărbați și, la rândul lor, tați? De ce unii dintre ei eșuează în această privință? Care este modul lor de a comunica? Prin dialog și cu o oarecare complicitate poate, respectând diferențele, ferindu-se de excese, de violență – paricid, infanticid – sau, dimpotrivă, prin fuziune, mimetism, supunere? Vorbim aici despre probleme complexe. Ascultând de multă vreme numeroase povești ale unor fii și tați suferinzi, nefericiți în pielea și în relațiile lor, am înțeles că principala cauză a neînțelegerii dintre ei era legată, în mod sistematic și din orice latură ai fi privit lucrurile, de o problemă a locurilor, simbolice desigur, ocupate în cadrul triumphiului.

Totul merge bine atunci când tatăl reușește să își ocupe locul lui de adult și de părinte, care aparține unei alte generații, asumându-și, vizavi de fiul lui, funcțiile de protecție, de educație, de acompaniere și de transmitere. Recunoscându-și fiul ca fiind o persoană, născută din el, desigur, dar diferită și separată, tatăl nu încearcă nici să-l excludă, lăsându-se bântuit de fantasme de gelozie și de rivalitate, și nici să-l cocoloșească, invadând astfel în mod abuziv spațiul mamei, devenită în felul acesta inutilă. El nu va încerca nici să-l idolatrizeze, plasându-l într-o postură de părinte iubitor și inversând astfel generațiile, pentru a-i cerși dragostea care i-a lipsit lui în propria copilărie. Prin urmare, tatăl va accepta faptul că, independent de el și în nume propriu, soția lui îi poate oferi fiului său, în calitatea ei de mamă, o altă scenă, iubindu-l și ocupându-se de acesta în mod diferit, fără a intra în rivalitate cu ea și fără a se simți amenințat de o pierdere a dragostei sau de respingere. În schimb, dacă tatăl nu reușește să-și ocupe locul specific în cadrul triunghiului, dacă îl abandonează, renunțând psihic la el, sau dacă își însușește locul mamei ori al copilului, atunci legăturile tată-fiu riscă să fie grav afectate.

Într-un fel, această idee corespunde noțiunii de teritoriu în cazul animalelor, deși bărbații, primate bipede și mamifere totuși, nu sunt comparabili în toate privințele cu ele. Etologia ne învață că masculii sunt adeseori „programați” pentru a marca și apăra o zonă care conține resurse alimentare indispensabile propriiei lor supraviețuirii și aceleia a grupului. Pentru a-și delimita teritoriul, lupul, vulpea, pisica și câinele își utilizează urina, viezurele, excrementele, altele emit diverse sunete sau se luptă. Toate își protejează teritoriul cu ghearele și cu dinții împotriva intruziunii altora, de fapt, a propriilor congeneri. Dacă sunt plasați în aceeași cușcă, un măcăleandru și un cintezoii vor lăsa im-

presia că se ignoră, pe când doi măcălendri vor tinde rapid să se atace!

Într-adevăr, toate suferințele, mici sau mari, decurg dintr-o dezordine și o eroare în ceea ce privește locurile, din existența unor goluri, a unor confuzii, inversiuni, substituirii sau cumulari. Nimeni nu mai este el însuși, fiecare se consideră sau e considerat ca fiind un altul, adică este radiat din funcția lui. Această confuzie a spațiilor este imaginea și consecința unei distribuirii nedrepte și abuzive a puterii. Unul dintre membri renunță în beneficiul altuia care încearcă atunci să monopolizeze toate drepturile.

Din câte știu eu, puțini autori au abordat această dimensiune politică a triumphiului. Există, fără îndoială, o oarecare teamă de a nu afecta imaginea idilică a cuplului și a familiei, privite, dintr-o perspectivă romantică, drept un refugiu plin de armonie, aflat la o mie de leghe distanță de luptele și rivalitățile care agită societatea. Evident, posibilitatea unui bărbat de a-și ocupa spațiul psihologic într-un mod sănătos, ca adult, atât pe acela de tată pentru fiul său, cât și pe acela de partener și de amant al soției sale, depinde de iubirea și de recunoașterea pe care i-o oferă aceasta, la fel și de evenimentele istoriei lui personale. Ceea ce înseamnă, în primul rând, că tatăl nu-și va putea ajuta fiul să devină bărbat decât dacă este el însuși respectat, animat de dragoste și de sexualitate și iubit de soția lui, care, și ea, trebuie să aibă capacitatea de a jongla între statutul de mamă și acela de amantă, fără să-l sacrifice pe niciunul dintre ele și nici să-l privilegieze pe unul în raport cu celălalt. Dacă o mamă prea mămoasă, prea contopită cu „puiuțul” ei, cu „odorul” ei, își împiedică fiul să acceadă la tată, să-l recunoască și să-l iubească, în schimb, o femeie prea femeie, deci insuficient de maternă, foca-

lizată pe amantul ei, îl abate pe acesta de la funcția lui paternă, în loc să favorizeze instaurarea, asemenea unei punți, a legăturii între tată și fiu. În ambele cazuri, solidaritatea intrinsecă între cei trei membri ai triunghiului este zdruncinată, indiferent dacă cel exclus este soțul sau fiul, și triunghiul nu mai funcționează cum trebuie. Așadar, contrar aparenței sale duale, relația dintre tată și fiu este una triangulară. La fel stau lucrurile și în ceea ce privește relația mamă-fiică, în care tatăl trebuie să ocupe un loc și un rol de mediere esențial. El este puntea, mijlocitorul care le separă și totodată le unește pe mamă și pe fiică, evitând în același timp fuziunea lor.

Pentru a deveni tată, bărbatul trebuie să fi fost înainte copil și fiu. Când această etapă decisivă a vieții a fost perturbată, afectată de o depresie infantilă precoce, din cauza unei copilării dificile, când, altfel spus, nu a fost trăită, ea se transformă în fantomă persecutoare, împiedicându-l pe „adult“ să fie el însuși, forțându-l, în mod inconștient, în ciuda inteligenței și a voinței sale, să se comporte de o manieră imatură. Acest lucru se traduce prin atitudini exagerate, lipsite de suplețe și de nuanțe, dictate de emoție, necontrolate de termoregulatorul gândirii. Bărbatul manifestă atunci un comportament infantil și dependent sau, dimpotrivă, afișează o masculinitate superioară și despotică față de soția lui, în timp ce pe copil îl tratează într-un mod abuziv ori mult prea protectiv. Lipsit de maturitate, acaparată și teleghidat de băiețelul din interiorul lui, el e incapabil să-și ocupe locul de tată și de terț în relația dintre mamă și fiu și să-și exercite autoritatea fixându-le limite securizante și repere.

Totuși, deși se ocupă în principal de ceea ce se întâmplă și există în sufletul fiilor și al taților, cartea de față nu este rezervată exclusiv bărbaților. Sunt convins că femeile care o citesc, adică

fiicele, mamele, soțiile și surorile, vor găsi în ea un ajutor pentru a înțelege natura, motivul și mizele lucrurilor care animă, rănesc sau bucură inima tatălui, a fiului, a soțului sau a fratelui lor. Chiar dacă par că „nu au nimic de ascuns și nu prea multe de spus“, aceștia rămân niște ființe misterioase și fragile, din cauza dificultății lor de a-și exprima emoțiile. Sper, de aceea, că, grație cunoștințelor astfel dobândite, femeile se vor simți încurajate de cartea mea să-i iubească mai bine pe bărbați, adică să-i accepte așa cum sunt ei, fără a-i judeca, fără a-i idealiza sau diaboliza, fără a încerca să-i schimbe în așa fel încât aceștia să se conformeze așteptărilor și dorințelor lor.

Aș fi putut dezvolta acest subiect evocând, ca în lucrările mele precedente, mărturiile ale unor bărbați – Paul, Patrice, François și alții – care s-au confruntat cu dificultăți în asumarea dublei lor identități, de amant și de tată, în carne și oase. Mi-am dorit totuși, de data asta, să profit de lumina pe care anumite mituri ar putea să o proiecteze asupra acestei teme. Punctul comun, acel fir al Ariadnei prezent în toate lucrările mele, constă tocmai în încercarea de a depăși aparența insignifiantă, futilă și uneori rebarbativă a textului, în speranța de a ajunge la frumusețea conținutului ascuns. Pe scurt, la jarul care mocnește sub cenușă.

În *Depresia, boală sau șansă?*¹, susțin ideea potrivit căreia depresia nu este o boală rușinoasă care trebuie eradicată, precum ciuma. Războiul nemilos lansat împotriva ei, cu ajutorul „arsenalului chimic“, mi se pare absurd și periculos. În ciuda sau datorită suferinței pe care o declanșează, depresia reprezintă, dimpotrivă, o ocazie formidabilă de reînnoire, o experiență care

¹ *La dépression, une maladie ou une chance?*, Éditions Fayard, 2005.

poate favoriza dezvoltarea. Ea are o anume semnificație și conține un mesaj latent care îl îndeamnă pe individ să aibă curajul de a deveni el însuși, de a se iubi în sfârșit și de a se ocupa de sine, încetând să se sacrifice de o manieră masochistă în beneficiul celorlalți, pentru a se simți recunoscut și iubit.

În cartea de față, continui exact aceeași abordare, folosindu-mă de diverse mituri: depășirea, evitarea capcanei pe care o constituie aparența lucrurilor pentru a putea sesiza ideea principală, invizibilă. Am ales să dezvolt în mod deosebit istoria a trei cupluri tată-fiu celebre: Icar și Dedal, Oedip și Laios, Isaac și Abraham. Poveștile lor sunt analizate și prezentate într-un mod viu și simplu, lipsite de orice jargon sau de neologisme greu de înțeles. Ele sunt tratate asemenea unor mărturii clinice, ca și cum ar fi vorba despre niște persoane pe care le-am cunoscut și de care m-am ocupat în cadrul terapiei!

Icar era fiul lui Dedal, faimosul constructor al Labirintului. Închiși împreună în acest loc, cei doi încearcă să evadeze pe calea aerului, ca păsările, cu ajutorul unor aripi făcute din pene. Pilot neîndemânic, Icar urcă atât de sus în văzduh încât căldura soarelui topește ceara cu care își lipise aripile de umeri. Icar cade în mare și se îneacă. Povestea lui Laios și a lui Oedip este mai cunoscută publicului larg. Fiul și-a ucis tatăl, regele Thebei, și s-a căsătorit cu Iocasta, mama lui, după ce a descifrat cu succes enigmele Sfinxului. Freud s-a inspirat din această tragedie relatată de Sofocle pentru a construi unul dintre fundamentele teoriei sale referitoare la funcționarea psihică, sau „complexul lui Oedip“, adică dorința inconștientă a copilului de a-l ucide pe părintele de același sex pentru a se uni cu celălalt părinte. Când despre Abraham, acesta a acceptat, la porunca lui Dumnezeu, să-l ofere ca jertfă pe fiul făcut cu Sara, la vârsta de nouăzeci și

nouă de ani, „unicul lui fiu, cel pe care îl iubea“. Dacă un înger al Domnului nu l-ar fi strigat chiar în momentul în care se pregătea să-l omoare, împiedicându-l să ridice mâna asupra tânărului, Abraham l-ar fi jertfit pe Isaac înjunghiindu-l cu cuțitul. În locul lui, a fost sacrificat un berbec care își prinsese coarnele în crengile unui tufiș.

Dezorientați, unii se vor întreba, fără îndoială, cum ar putea aceste povești fictive, învechite, arhaice, care nu au avut loc probabil niciodată, să elucideze relația între fiii și tații moderni, din epoca Internetului, și, mai mult chiar, să le vină acestora în ajutor? Decalajul nu riscă oare să devină sideral în fața realităților actuale? Ce ar putea avea în comun viețile noastre, încercările prin care trecem, bucuriile, grijile, iubirile noastre, cu aceste povestiri antice? Nimic, aparent! Sunt de acord. Într-adevăr, de la bun început, aceste mituri par foarte îndepărtate și străine de epoca noastră și mai ales de viața noastră de zi cu zi. Niciun tată nu va reuși să se identifice cu Dedal și niciun fiu, cu Icar. Care tată s-ar putea afla în pielea lui Laios, care fiu, în aceea a bietului Oedip? Cine s-ar putea recunoaște în povestea biblică a lui Abraham și a lui Isaac, atât de anacronică din perspectiva mentalității noastre de occidentali ai secolului al XXI-lea?

Totuși, dacă reușim să nu cădem în capcana unei aparențe vădite, interpretând lucrurile la prima vedere, și încercăm să ne apropiem de conținutul ascuns, vom primi drept răsplată o comoară de semnificații! E vorba aici despre trei modele de relații tată-fiu diferite. Dedal îl întruchipează pe tatăl absent, neimplicat, șters, indiferent, neputincios. Laios îl personifică pe tatăl distrugător, pervers, violent, abuziv, sever, tiranic, sadic. Ceea ce au în comun aceste două personaje, în ciuda aparentei lor deosebiri, este imaturitatea, infantilismul, imposibilitatea de a se

comporta ca niște adulți, de a se înscrie în triunghi, de a-și ocupa locul, respectând totodată locurile celorlalți doi membri, mama și copilul. În ceea ce-l privește pe Abraham, vom vedea că el este singurul care, de bine, de rău, se străduiește să-i amenajeze un loc lui Isaac, eliberându-se de atotputernicia soției sale, Sara.

În plus, în aceste trei mituri, este vorba, în mod invariabil, despre sacrificiu. Icar moare înecat, Oedip, expus morții de către tatăl lui, nu e ucis, dar seamănă moarte și dezolare în jurul său. Și, în sfârșit, Isaac scapă în ultimul moment de imolație. Prin semnificația lor simbolică ascunsă, aceste mituri reflectă, de asemenea, necesitatea imperioasă a părintelui de a-l sacrifica pe băiețelul din el, pentru a putea oferi un loc de copil fiului său. Fără acest sacrificiu regenerativ, tatăl nu poate accede la maturitatea vârstei adulte. El rămâne infantil, în rivalitate cu progenerura lui, proiectând asupra soției sale o imagine de mamă. În schimb, un bărbat ajuns la vârsta adultă după ce a fost mai înainte fiu, deci capabil să-și ocupe locul de tată vizavi de fiul său și pe acela de amant față de partenera sa, poate simți bucuria paternității. Așadar, în acest context, contrar afirmațiilor lui Freud referitoare la „hoarda primitivă”, nu fiul este cel care ia inițiativa de a-l ucide pe tată pentru a-și însuși femeile râvnite cu ardoare, ci tocmai tatăl. Laios și Dedal se comportă ca niște băieței imaturi, îngrijorați că și-ar putea pierde mantaua matricială, incapabili să le recunoască urmașilor lor un loc în viață.

Aceste mituri prezintă, de fapt, anumite adevăruri simbolice, psihologice, de o manieră, desigur, exagerată, caricatural dramatizată, și conțin o învățătură, un mesaj. Dacă nu s-ar adresa oamenilor vorbind despre oameni, ele ar fi fost deja uitate, șterse din memorie, îngropate sub straturi groase de praf. Căderea lui Icar, uciderea lui Oedip și jertfirea lui Isaac, neînfăptuită pentru

că a fost acceptată dinainte, se referă la fiecare dintre noi. Toate aceste personaje trăiesc în interiorul nostru și ne interpelează în felul lor, surprinzător, atemporal, și totuși extrem de actual, de modern. Mitul relatează întotdeauna o istorie adevărată, deși ireală. Aceasta se repetă la nesfârșit, în toate generațiile. El face referire la omul de ieri, de mâine și de astăzi. La urma urmelor, doar cuvintele, stilul scrierii și al narațiunii sunt cele care contrastează cu modernitatea. Pânza și cadrul tabloului rămân neschimbate, adăpostind teme și imaginile arhetipice ale inconștientului, dorințele, temerile și fantezmele arhaice eterne!

Așadar, miturile descriu tensiunea inerentă din relația tată-fiu, angoasa bărbatului de a se angaja în paternitate și de a se înscrie în succesiunea generațiilor. Cu alte cuvinte, ele evocă dificultatea oricărui tată de a-și găsi locul corect vizavi de alți doi membri ai triumphiului, soția, pe de o parte, și urmașul lui, pe de altă parte, cel care îi duce numele mai departe, dar, în același timp, îl perturbă contestându-i prerogativele. În relația mamă-fiică, evoluția constă în capacitatea acestora de a atenua treptat aspectul fuzional, pasional al atașamentului lor, al fascinației lor mutuale, acceptând o minimă detașare și distanțare. În relația dintre tată și fiu, în schimb, lucrurile trebuie să meargă în direcția inversă, în sensul unei împlânziri reciproce, al unei apropieri și al unei recunoașteri senine. În timp ce fetele și mamele consumă o energie considerabilă, timp de zeci de ani și uneori fără succes, pentru a tăia cordonul ombilical dintre ele, bărbații trebuie să învețe progresiv să se unească, să se cunoască, să se iubească. Am văzut atâția bărbați plângând și reproșându-și, după moartea taților lor, că nu au putut vorbi cu aceștia când încă mai erau în viață, pentru a-i descoperi și a le spune că-i iubesc! Tata, acest străin!